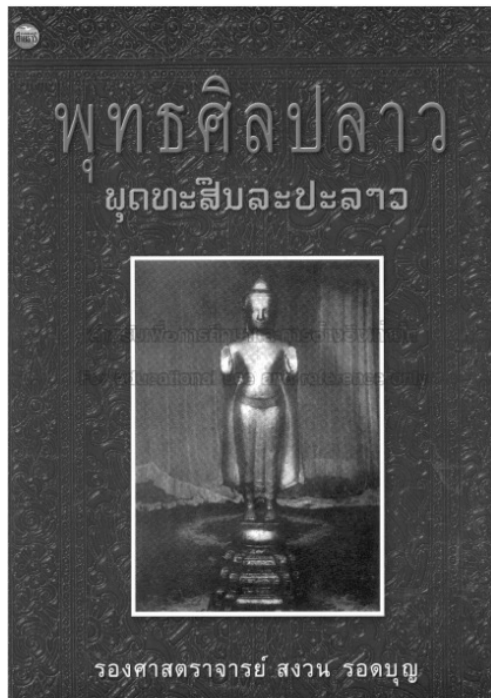

บทวิจารณ์หนังสือ :
“พุทธศิลป์ลาว” ของ สงวน รอดบุญ

กัมพล จำปาพันธ์*
Kampol Champapan

* นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สงวน รอดบุญ. (2545). **พุทธศิลป์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สายธาร. 260 หน้า. ISBN 9748468615 ในจำนวนหนังสือวิชาการภาษาไทยเกี่ยวกับ “ศิลปะลาว” ซึ่งมีอยู่ไม่มากนักนั้น งานของสงวน รอดบุญ ที่ชื่อ “พุทธศิลป์ลาว” (สงวน รอดบุญ, 2545) กล่าวได้ว่าเป็นเล่มที่ผู้สนใจทางด้านประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของลาวไม่ควรพลาด เพราะเป็นงานบุกเบิกสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาศิลปกรรมโบราณในลาวหลายประการ จะขอกล่าวแต่เพียงโดยย่อ ถึงคุณูปการของหนังสือเล่มดังกล่าวนี้

ประการแรก “พุทธศิลป์ลาว” เป็นผลงานของบุคคลที่เคยปฏิบัติงานสอนความรู้ทางศิลปะในลาวอยู่ถึง 12 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2505-2517 ตามโครงการช่วยเหลือการศึกษาแก่ลาว ตามมติคณะรัฐมนตรี ก่อนกลับมาสอนหนังสืออยู่ที่สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี (ปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี) โดยในระหว่างที่ปฏิบัติงานสอนหนังสืออยู่ที่ลาวนั้น อาจารย์สงวนได้ค้นคว้าศิลปกรรมลาว โดยวิธีการเดินทางเก็บข้อมูล ภาพ สอบถามเรื่องราวประวัติความเป็นมาของโบราณสถานและศิลปวัตถุจากคนในท้องถิ่น รวบรวมมาเป็นตำราจัดพิมพ์ บางแห่งในช่วงนั้นยังมีสถานการณ์สู้รบกันระหว่างขบวนการปะเทดลาวกับรัฐบาลลาวกันขบวนการปะเทดลาวกับรัฐบาลลาว ก่อนที่ขบวนการปะเทดลาวนำโดยเจ้าสุพานวง จะเป็นฝ่ายชนะใน พ.ศ. 2518

ภายหลังจากเดือนธันวาคม พ.ศ. 2518 ก็เป็นเวลาต่อมาอีกหลายปีจนถึง พ.ศ. 2529 รัฐบาลสปป.ลาว ได้ประกาศนโยบายกลไกเศรษฐกิจใหม่หรือ “นโยบายจินตนาการใหม่” เปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศจากสังคมนิยมมาเป็นการเปิดประเทศ ยอมให้มีกลไกตลาด การลงทุนจากต่างชาติ และปรับปรุงความสัมพันธ์ที่มีกับไทยและประเทศอื่นๆ ที่เคยเป็นศัตรูกันมาในช่วงสงครามเย็น ประกอบกับภายในรัฐไทยก็มีความเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เป็นมิตรกับประเทศอดีตสังคมนิยมมากขึ้น จนนำไปสู่นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อ พ.ศ. 2533

กระแสความสนใจในสังคมไทยที่มีต่อลาว ในช่วงเวลาดังกล่าวก็เป็นเรื่องธรรมดาที่เป็นความสนใจทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสืบเนื่องจากลาวเป็นตลาดการลงทุนใหม่ของนักธุรกิจนายทุนไทย ในขณะที่เดียวกันทางการไทย ก็ยังคงมีประเด็นมุ่งเรื่องความมั่นคงตามแนวชายแดน แต่การลงทุนทางเศรษฐกิจหรือการค้าเน้นความสัมพันธ์ระหว่างชาติ คงยากจะประสบความสำเร็จ หากคนผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพทางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของทั้ง

สองประเทศ

หนังสือ “พุทธศิลป์ลาว” ถึงแม้จะมียอดพิมพ์จำหน่ายไม่มากนัก ตลอดช่วงที่ผ่านมา แต่นับเป็นเล่มที่รู้จักกันดีในหมู่นักอ่านที่สนใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมลาว สังเกตได้จากการได้รับการอ้างอิงหรือกล่าวถึงในงานเขียนทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับลาวในไทยเป็นอันมาก นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่าอาจารย์สงวนนับเป็นนักวิชาการรุ่นบุกเบิกคนหนึ่งของ การสอนศิลปะลาวในไทย นอกจากที่วิทยาลัยครูธนบุรี ท่านยังได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนเกี่ยวกับศิลปะลาวที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ในช่วงที่หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ยังมีพระชนม์ชีพและปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประการที่สอง “พุทธศิลป์ลาว” เป็นงานที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างศิลปกรรมกับประวัติศาสตร์ อาจารย์สงวนก็เช่นเดียวกับนักวิชาการและศิลปินยุคสมัยเดียวกัน อย่างเช่น น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลชาภูะ) ที่แบ่งยุคของศิลปกรรมโดยอาศัยมุมมองทางประวัติศาสตร์เป็นเกณฑ์ ด้วยความเชื่อที่ว่าประวัติศาสตร์เป็นอย่างไร ศิลปกรรมก็เป็นเช่นนั้น คือคล้อยตามเสียเป็นส่วนใหญ่ ในแง่นี้ตัวศิลปกรรมนั่นเองก็คือสิ่งที่สะท้อนหรือเป็นหลักฐานบ่งบอกแก่เราถึงสภาพของสังคมอดีต

ในช่วงที่อาจารย์สงวนแต่งตำราเล่มนี้ เป็นช่วงที่มีงานประวัติศาสตร์เชิงพงศาวดารของมหาสิลา วีระวงส์ ได้เผยแพร่ในลาวมาได้ระยะหนึ่งแล้ว ผลงานของมหาสิลาที่ชื่อ “พงสาวดารลาว แต่โบราณถึง 1946” พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2501 (สิลา วีระวงส์, 2001) แต่แปลเป็นไทย โดยสมหมาย เปรมจิตต์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน ใช้ชื่อว่า “ประวัติศาสตร์ลาว” (สิลา วีระวงส์, 2540) โดยมหาสิลา วีระวงส์ เคยลี้ภัยทางการเมืองมาอยู่ไทย และเข้าทำงานอยู่หอสมุดแห่งชาติ จึงเป็นโอกาสได้เข้าถึงบรรดาเอกสาร หนังสือต่างๆ เกี่ยวกับลาว จึงได้รวบรวมขึ้นเป็นผลงานประวัติศาสตร์ของตนเอง กลับไปเผยแพร่ที่ลาว

ดังนั้น เราจึงเห็นได้ว่า การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในงานของอาจารย์สงวน ก็เป็นการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์แบบเดียวกับที่มหาสิลา วีระวงส์ ใช้ในการแต่งพงศาวดารลาว แต่แม้จะใช้ชื่อว่า “พงสาวดารลาว” ระเบียบวิธีการเขียนที่ปรากฏในผลงานชิ้นดังกล่าวของมหาสิลา มิได้เป็นการเขียนพระราชพงศาวดารตามแบบที่เคยมีในจารึกการเขียนงานประวัติศาสตร์ช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่อย่างใด หากแต่ “พงสาวดานลาว” ของมหาสิลา มีลักษณะที่เรียกว่าได้ว่าเป็น “ประวัติศาสตร์ชาติ” เสีย

มากกว่า เพราะความพยายามที่จะนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของชาติลาว เป็นเป้าหมายหลักสำคัญในงานอย่างเห็นได้ชัด

ดังนั้น นั่นก็หมายความว่าทีมงานประวัติศาสตร์ของชาติที่แสดงความเป็นลาวอยู่ก่อน และเป็นพื้นฐานการรับรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ของลาว ให้แก่อาจารย์สงวน ได้นำมาใช้ในการจัดประเภทและจำแนกความสำคัญของศิลปกรรมในประวัติศาสตร์ มุมมองต่อเจ้าอนุ เวียงจันทน์ ที่อาจารย์สงวนเสนอไว้ในงานชิ้นนี้จึงแตกต่างจากงานเขียน พงศาวดารสยาม ที่มองเจ้าอนุ เป็นผู้ร้าย ในขณะที่มหาสิลาและสงวน ต่างก็มองว่าเจ้าอนุคือวีรกรรมที่พยายามจะปลดปล่อยชาติลาว จากการถูกปกครองโดยสยาม

ปราศจากประวัติศาสตร์ชาติ ก็ไม่สามารถมีศิลปกรรมเพื่อความเป็นชาติได้ ในเมื่อทั้งสองส่วนนี้ต่างต้องอ้างอิงเชื่อมโยงการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของกันและกัน กล่าวคือประวัติศาสตร์ชาติจำเป็นต้องมีหลักฐานทางด้านศิลปกรรมเพื่อแสดงความจริงรุ่งเรืองในอดีตให้แก่ชาติ ในขณะที่เดียวกันศิลปกรรมที่จะสามารถจำแนกแยกแยะและจัดประเภทได้ว่า อะไรคือศิลปะลาว นั้นจำเป็นต้องอาศัยมุมมองเรื่องความเป็นชาติและหรือโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติ มาใช้ในการอธิบายความหมายและความสำคัญของรูปแบบศิลปกรรมนั้นๆ

ในทางกลับกัน กระบวนการเกิดวาทกรรมศิลปะของชาติ ก็ไม่จำเป็นจะต้องเกิดแนวคิดหรือมุมมองทางศิลปกรรมขึ้นมาก่อนแต่อย่างใด ในกระบวนการเกิดวาทกรรมศิลปะไทย เราก็จะพบว่าการเกิดประวัติศาสตร์ชาติตามแบบฉบับของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ นั้นส่งผลต่อการเกิดวาทกรรมศิลปะไทยในเวลาต่อมา อาศัยมุมมองประวัติศาสตร์ชาติตามแบบสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ นำมาสู่มุมมองต่อการกำหนดอายุ ยุคสมัย และความสำคัญของรูปแบบศิลปกรรมที่พบในภายหลัง จัดประเภทและนำเอาศิลปกรรมที่พบภายหลังไปอธิบายเชื่อมโยงเข้ากับยุคสมัยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติ

ประการที่สาม นอกจากอิทธิพลการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์แบบมหาสิลา วีระวงส์ แล้วยังพบแง่มุมคำอธิบายที่คล้ายคลึงกับที่ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ใช้ในการอธิบายศิลปกรรมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างเช่นผลงานเรื่อง “ศิลปะในประเทศไทย” (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2534) และ “ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียงอินเดีย, ลังกา, ขวา, จาม, ขอม, พม่า, ลาว” (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2556) และงานอาจารย์สงวน

ก็ได้อาศัยการพิสูจน์ข้อสันนิษฐานของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์, สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ และศาสตราจารย์ของ บอสเชอลีเย เช่นเดียวกับศาสตราจารย์ ม.จ.
สุภัทรดิศ ดิศกุล

ตลอดจนถึงการให้ความสำคัญกับศิลปกรรมอันสืบเนื่องมาจากแรงบันดาลใจ
ทางพุทธศาสนา จึงยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับศิลปกรรมที่เป็นผลมาจากแรงบันดาลใจจาก
ความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ เช่น ผี, พราหมณ์, พุทธมหายาน หรือแม้แต่ศิลปกรรมที่เป็นผล
จากอิทธิพลของตะวันตก ผ่านลัทธิอาณานิคม ยุคสมัยการถูกปกครองโดยฝรั่งเศส แน่แน่นอน
ว่าการสร้างศิลปะที่จะแสดงออกถึงความเป็นชาติของลาว นั้นหมายถึงการสร้างแนวคิดคู่
ตรงข้ามต่อแนวคิดลัทธิอาณานิคม แต่มิได้หมายความว่าฝรั่งเศสซึ่งเคยเป็นเจ้าอาณานิคม
ลาวนั้นจะไม่มีอิทธิพลอย่างใดต่อสังคมลาว

ยิ่งความเชื่อเรื่องผีฟ้าพญาแถน ยิ่งเป็นอิทธิพลส่งผลต่อสังคมวัฒนธรรมลาว
อย่างปฏิเสธไม่ได้ รวมถึงช่วงเวลายุคที่มีการปกครองตามคติพราหมณ์แบบเขมร และพุทธ
มหายานตามที่มีการค้นพบพระชัยพุทธมหานาค พระพุทธรูปสำคัญในสมัยพระเจ้า
ชัยวรมันที่ 7 ที่ภายในเมืองโบราณชยพอง คำถามต่อมาก็คือ ศิลปะอันแสดงออกถึงความเป็น
ชาติของลาวจำเป็นจะต้องเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นภายใต้แรงบันดาลใจของพุทธเถรวาท
เท่านั้นหรือ?

“ศิลปะลาว” ในงานของอาจารย์สงวน ยังเกิดจากแนวคิดการจัดประเภทศิลปะ
โดยอาศัยการสังเกตตรวจหาความแตกต่างที่มีจากศิลปะอื่นๆ ที่แม้จะส่งผลมีอิทธิพลต่อ
ศิลปะลาว อย่างเช่น ศิลปะล้านนา และศิลปะไทย ยกเว้นศิลปะเขมร จามปา และอีสาน
ที่แสดงให้เห็นอิทธิพลที่มีต่อศิลปะลาวในช่วงสมัยประวัติศาสตร์แรกเริ่มสูงมาก อาทิเช่น
ปราสาทวัดพู จำปาสัก, พระธาตุพนม ที่สะท้อนอิทธิพลของจาม, พระบาง ที่สะท้อน
อิทธิพลของเขมร, หรือแม้แต่พระแก้วมรกต ที่สะท้อนอิทธิพลของล้านนา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยมุมมองที่พยายามจำแนกความแตกต่างที่มีกับศิลปะไทย
ก็ทำให้ศิลปะลาวสามารถเป็นศิลปะอันเป็นผลงานการสร้างสรรคของชนในสังคมลาวใน
อดีต เกิดมิตินึกคิดเกี่ยวกับสิทธิความเป็นเจ้าของมรดกทางศิลปกรรมนั้นๆ แต่ทั้งนี้ต้อง
ไม่ละเลยว่าศิลปะลาวก็เช่นเดียวกับศิลปะของชนในสังคมอื่นๆ ที่เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรมข้ามเส้นพรมแดนของชาติ ซึ่งกำหนดกันขึ้นใหม่ภายหลัง ด้วยแนวทาง
ความเข้าใจอย่างหลังนี้ต่างหาก ที่จะสามารถทำให้เห็นความเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งของ

ภูมิภาคอุษาคเนย์ของลาว ไม่ขึ้นด้วยอัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครในโลก ก็อาจนำมาซึ่งปัญหาอันสืบเนื่องจากรู้สึกทางชาตินิยม-คลั่งชาติ เหมือนอย่างที่เกิดขึ้นกับรัฐไทยเมื่อไม่นานมานี้

เอกสารอ้างอิง

- สงวน รอดบุญ. (2545). **พุทธศิลป์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- สิลา วีระวงส์, มหา. (2540). **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (2001). **พงสาวะดานลาวแต่โบราณถึง 1946**. เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.จ. (2534). **ศิลป์ในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2556). **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง อินเดีย, ลังกา, ขวา, จาม, ขอม, พม่า, ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.